

ПРЕМІЯ НОБЕЛЯ

ВИНОГРАД, ЯКОГО ТАК ХОТИЛОСЯ ЛИСИЦІ

**Документи, факти й коментарі до теми
"Світові престижні премії й вітчизняні інтелектуали"**

Віталій Абліцов
письменник та публіцист,
головний редактор
громадсько-політичного
журналу
"Державна справа"

Власне, говорити про претензії на найпрестижнішу (і головне — найавторитетнішу!) світову відзнаку значною мірою означає вести мову про наше прагнення якомога інтенсивніше інтегруватися до світового культурного простору. І насамперед — не лише декларувати це природне бажання, а посправжньому діяти, щоб його реалізувати. Тим більше, що в розвитку подій, пов'язаних з виникненням та утвердженням української нобелістики, відображаються актуальні проблеми нинішнього стану вітчизняної еліти, її стосунків із суспільством, державною владою, міжнародною спільнотою.

Очевидно, найактуальніша причина нашого сьогоденного зацікавлення Нобелем та його благодійницькою ініціативою — українське суспільство нагально потребує

моральних авторитетів. Ностальгія за високим давно перейшла всі критичні межі очікування й сподівання...

А логіка — річ сувора: немає лідера нації, немає духовної столиці держави й врешті-решт — немає народу.

Це наша парадоксальна реальність — наслідок дисгармонії перших десятиліть державного будівництва, що центр української нобелістики сформувався не в столиці, а в області — Тернополі.

Хоча, з іншого боку, це природно, адже Тернопіль разом з Івано-Франківськом — колишнім Станіславом, як центр австрійської культури у 18-19 століттях в Україні, ближчі європейській цивілізації, ніж, скажімо, Слобожанщина чи Придніпров'я з Приазов'ям. Ще одне підтвердження законності винятку полягає і в тому, що і в Києві, і в областях тепер видаються дослідження на цю тему (назвемо, насамперед, енциклопедичний довідник "Лауреати Нобелівської премії. 1901-2001", книгу *Олександра Левченка* "Нобелівська інтелектуальна еліта й Україна", збірники "Тернопільські Нобелівські читання", ґрунтовні публікації дослідників *М. Сулими* та *М. Довбенка*).

Про що це говорить?

Що кількість переростає в якість?

Очевидно.

У всякому разі в цьому переконає та обставина, що більшість авторів-нобілефілів нарешті почали працювати у першу чергу з документами — першоджерелами інформаційного освоєння архіважливої теми, якою є українська нобелістика. Досі в значній частині публікацій яскраво відображалось наше надмірне захоплення оміфізованими спробами й претензіями стати в шеренгу удостоєних всесвітньо відомої премії.

Здається, сьогодні остаточно стало зрозумі-

лим, що *звернутись до Нобелівського комітету (подати заявку, надіслати колективного листа тощо) з пропозицією розглянути досягнення того чи іншого видатного інтелектуала означає всього лише зробити перший крок до мети, що аж ніяк не гарантує успішний прихід до урочистого фінішу.*

Крім надмірної емоційності та суб'єктивності, що притаманні чималій кількості досліджень та популярних публікацій, додаткових труднощів для об'єктивної оцінки нашого місця в Нобелівському рухові додає й *діюча умова засновника премії А. Нобеля — відкривати документи щодо рішень Нобелівського комітету не раніше, як через півстоліття.*

Тому сьогодні маємо змогу конкретно говорити лише про претендентів, які висувалися в період з 1901 по 1955 рр. включно. І якщо, наприклад, кандидатури *Василя Стуса* чи *Олеся Гончара* могли розглядати як можливих претендентів на премію Нобеля, то документи про це будуть відкриті лише відповідно після 2035 р.

Але якщо й вважається офіційно, що відновлена 1991 р. держава Україна не має свого нобеліанта, то це зовсім не означає, що ми стояли й стоїмо осторонь процесу виявлення перших із перших серед інтелектуалів світу.

Сьогодні можемо з повним правом, на наш погляд, говорити про *вісім лауреатів Нобелівської премії, котрі народилися на українських етнічних територіях і про близько 20 лауреатів, котрі мають до України безпосереднє відношення* (дослідження продовжуються й можливі доповнення цього списку).

Останнє твердження потребує певних коментарів. Який зміст ми вкладаємо у розмову про нашу причетність до Нобелівських премій? Очевидно, йдеться про прагнення зрозуміти насамперед український вклад у цивілізований поступ людства.

До речі, цей процес не є національно унікальним. Сьогодні в нього активно включилися, очевидно, більшість європейських країн та культурно-автономних регіонів. У всякому разі, в цьому переконує масова кількість сайтів в Інтернеті на цю тему.

Навіть побіжний аналіз наявного матеріалу свідчить про ту ж емоційність, яка притаманна й багатьом із нас.

Наприклад, росіяни зараховують до "своїх" лауреатів усіх, хто походить з територій, які хоча б колись в історії входили до складу Російської імперії та СРСР. Тобто у російський список потрапили поляки, навіть фіни, не кажучи вже про українців, білорусів та інших колишніх радянських громадян. І в цьому є свій сенс: замість 11 Нобелівських лауреатів Російська Федерація вважає "своїми" близько 40.

Складно знайти консенсус у цьому питанні. Але можливо, якщо вважати лідерів світового інтелектуального руху острівцями єднання й взаєморозуміння між народами.

Якщо нобелівські лауреати, не українці за походженням, але народжені на українських етнічних землях, що у той час входили до складу Австро-Угорщини, Росії, Польщі чи Чехословаччини, пізніше стали громадянами США, Ізраїлю та Франції, хіба вони не об'єднують названі країни та держави — їхніх юридичних спадкоємців?

Об'єднують духовно, що, можливо, є міцнішим зв'язком, ніж єднання політичне. Вимушений жити не на батьківщині, *Данте Аліґ'єрі* вважав, що Сонце й небо він бачить такими ж сліпучим та блакитним, як і в рідному краї.

РОАЛЬД ГОФМАН: "УКРАЇНА — ОБИТОВАНА ЗЕМЛЯ МОГО СЕРЦЯ"

Першим із *Нобелівських лауреатів — вихідців із України* — став 1908 року *Ілля Ілліч Мечников* (*Metchnikoff*), який народився 1845 року в селі Іванівка на Харківщині. Разом із німецьким фармакологом й імунологом *П. Ерліхом* премія громадянину Французької Республіки І. Мечникову присуджена "за праці з імунітету".

1944 року виходець з галицького містечка Романів, що на Перемишльщині (тепер Польща), *Ісидор Айзек Рабі* (*Rabi*) (громадянин США) став нашим другим лауреатом премії Нобеля "за резонансний метод вимірювання магнітних властивостей атомних ядер".

1952 року третім вихідцем з України, удостоєним Нобелівської відзнаки, став народжений 1888 року у селі Нова Прилука Вінницької області *Зельман Абрахам Ваксман* (*Waksman*). Вчений, громадянин США, нагороджений "за відкриття стрептоміцину, першого антибіотика, ефективного для лікування туберкульозу".

Поки що єдиним письменником (четвертий за загальним українським списком), котрий народився в Україні, став *Агнон* (*Agnon*) (*Шмуель Йосиф Халеві Чачкес*). Його батьківщина — місто Бучач Тернопільської області, де майбутній прозаїк побачив світ у 1888 році. Нобелівський комітет відзначив Агнона 1966 року разом із німецькою поетесою *Неллі Закс* "за глибоко оригінальну й майстерну прозу за мотивами життя єврейського народу".

Економіст *Саймон Кузнец* (*Kuznets*), народжений у Харкові 1901 року, "за емпіричне обґрунтування тлумачення економічного зростання" став Нобелівським лауреатом 1971 року (п'ятий український за походженням представник у плеяді геніїв).

Нині білоруський Брест-Литовський (давнє етнічно українське Берестя) — батьківщина Нобелівського лауреата 1978 року *Менахема Бегіна*

Ілля Мечников (1845—1916)
Нобелівський лауреат 1908 р.
з фізіології

(*Begin*), котрий народився 1913 року (премія разом із президентом Єгипту *Анвар-аль-Сада-том* за заслуги у справі миру на Близькому Сході).

Послідовно декларує своє українське походження **Роальд Гофман** (Hoffmann), народжений 1937 року у Золочеві на Львівщині, нагороджений разом із японцем *Кеніті Фукуї* Нобелівською премією 1981 року "за розробку теорії протікання хімічних реакцій, створену ними незалежно один від одного".

Французький фізик **Жорж Шарпак** (Charpak) — виходець із Волині (народився у Дубровиці на Рівненщині 1924 року). 1992 року йому присуджена Нобелівська відзнака "за винахід та вдосконалення детекторів частинок, особливо багатопровідної пропорційної камери".

Розглядаючи український Нобелівський список найперше з позицій взаєморозуміння між народами, є підстави коротко зупинитися на його розширеному варіанті.

Маємо на увазі **лауреатів, які народилися в родинях, котрі походять з України.**

Поет **Борис Пастернак** (Нобелівська премія з літератури 1958 року) — син одеситів. У творчому доробку його батька, видатного живописця *Леоніда*

Пастернака, є твори, присвячені Тарасові Шевченку. У творчій спадщині Бориса Пастернака є чудові переклади поезій та поем не лише Тараса Шевченка, а й Івана Франка, Павла Тичини, Максима Рильського.

Лауреат 2000 р. з фізіології та медицини **Ерік Кендел** (США) народився у Відні, але його мати походить з Коломиї, а батько з Олеська, що поряд зі Львовом. Життєві мандри Кенделів з континента на континент були вимушені, — родина втікала від переслідування нацистами.

Сол Беллоу (Соломон Білоус) — Нобелівський лауреат з літератури 1979 року — є яскравим незаперечним представ-

Ісидор Айзек Рабі (1898—1988)
Нобелівський лауреат 1944 р.
з фізики

ником єврейсько-американської прози. Але хто спростує припущення, що талант Метра живлять джерела й одесько-єврейського гумору — іронії з терпким сумом, яку перенесли за океан його українські предки?

Або, скажіть, як обійти таке свідчення із однієї з найавторитетніших енциклопедій світу "*Британіки*": "Мої батьки Чарльз Броварник і Перл Горінштейн народилися в Житомирі, звідки емігрували до Лондона 1908 року..."? Так починає свою автобіографію Нобелівський лауреат з хімії за 1979 рік **Герберт Браун** (США).

На наше, можливо, емоційне переконання, — досліджувати нобеліану чи історію іншої пре-

стижної міжнародної премії означає насамперед пізнавати масштабні спроби народів світу змагатися в інтелектуальному суперництві.

В результаті нашої неучасті у тих намаганнях чи експериментах із близько 800 нагород майже три десятки волею долі чи історичних обставин одержали громадяни не держави України, а США, Ізраїлю та Франції. Українські території губерніями входили до складу Російської імперії, були провінціями західних сусідів, а пізніше ми існували всього лише як адміністративно-політичні регіони СРСР. Задекларована наступниця СРСР, Російська Федерація, після 1991 р. віднесла до "своїх" досягнення Нобелівських лауреатів, які не тільки народилися в Україні, але й пов'язані з нею родинними та іншими зв'язками.

Крім лауреатів, народжених на українській землі, та вже згадуваних Б. Пастернака, Е. Кендела, С. Беллоу, Г. Брауна назовемо **Петра Леонідовича Капицю** — нащадка давнього шляхетського українського роду *Стебницьких*, **Мілтона Фрідмана**, — батьки якого є вихідцями з Закарпаття, **Іцхака Рабина**, батько якого за походженням киянин. Список можна продовжувати, адже своє українське коріння ніколи не заперечували

Зельман А. Ваксман (1888—1973)
Нобелівський лауреат 1952 р.
з медицини

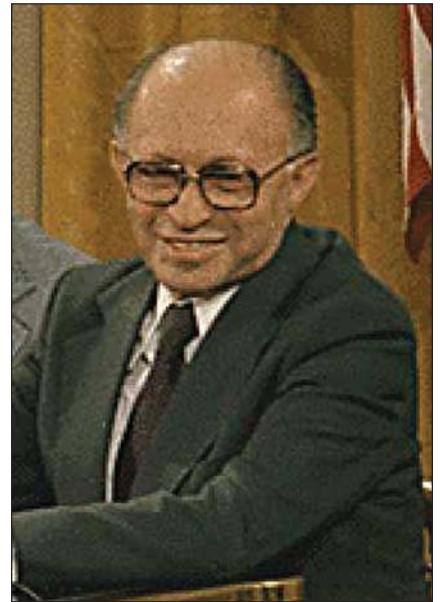
Михайло Шолохов, Михайло Горбачов, навіть Олександр Солженіцин.

Очевидно, ми не повинні влаштовувати публічні дискусії щодо "нещасливої" долі стосовно до високих нагород Нобеля, як це роблять деякі російські дослідники Нобеліани:

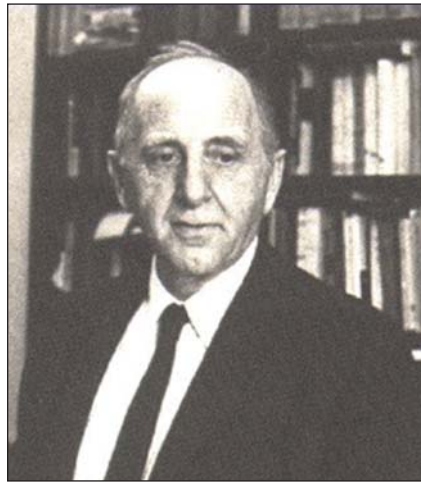
"Как видим, по числу подсчитанных таким путем наград, огромная Россия с её человеческим потенциалом делит 8-10 места с Австрией и Японией, сумев оторваться от крошечной Дании лишь в последний год XX столетия, благодаря Нобелевской премии по физике, которой 10 октября 2000 г. был удостоен академик Жорес Алферов. Впереди — тоже не выдающиеся по размеру территории и численности населения Голландия и Швейцария. И уж с совсем беспросветным отставанием приходится столкнуться при желании сравнить 9 российских наград с числом заработанных за то же время учеными Соединенных Штатов, Великобритании, Германии. В первом случае их больше, чем у России, в 18 раз, во втором в 6,6 и в третьем — в 6,3 раза".

Для кращого розуміння вищесказаного, нагадаємо, що США мають зараз близько 170 Нобелівських відзнак, Великобританія й Німеччина — близько

60, Франція та Швеція — близько 20. У вищенаведеному ж цитуванні, у другому випадку, "російськими" вважаються *Марія Склодовська-Кюрі* — полька, яка зробила свої наукові відкриття у Франції, *Генрік Сенкевич*, не кажучи вже про громадян Фінляндії. На жаль, ці останні абзаци викликані настроєм відповідних цитованих вище публікацій. Повторюся, *розмова про Нобелівських лауреатів має вестися насамперед з метою налагодження взаємовигідного співробітництва у міжнародному науковому співтоваристві, врешті — утвердженню світового культу знань.*

**Менахем Бегін (1913—1992)
Нобелівський лауреат 1978 р.
у справах миру**

**Саймон Кузнець (1901—1985)
Нобелівський лауреат 1971 р.
з економіки**

КРИЗЬ ПРИЗМУ ФАКТІВ ТА ОБ'ЄКТИВНИХ ДАНИХ

Очевидно, немає сенсу оприлюднювати відомий, складений ентузіастами, список українських ймовірних претендентів на премію Нобеля, оскільки ця тема занадто емоційно сприймається в колах національної еліти. Через ці причини вестимемо мову насамперед про незаперечні авторитети й визнані документи.

26 листопада 1915 р. доктор філософії *Йосип Застирець* надіслав з Відня до Нобелівського комітету листа, яким запропонував кандидатуру письменника *Івана Франка* (обидва були підданими Австро-Угорщини) на високу відзнаку.

Ретельний дослідник української нобеліани *Олександр Левченко* зазначає, що цей лист зберігається в архіві Шведської академії під №19 за 1915 рік. Акцент в листі Й. Застирця щодо заслуг І. Франка, на наш погляд, у першу чергу не літературознавчий чи культурознавчий, а політичний. Кандидатуру Франка підтримав шведський історик *Г. Гярне* (Упсальський університет).

А тепер віддамо належне формальним речам.

Є чітко розписана почерговість проходження документів у Нобелівському комітеті. У вересні — початок прийому пропозицій. У лютому (вже наступного року) — кінець прийому заявок. У квітні-травні — відбір кандидатів. Червень-серпень — вивчення доробку кандидатів. Вересень-жовтень — засідання членів комітету й визначення переможців.

Лист Й. Застирця датований 26 листопада 1915 року. Отже, того самого року пропозиція щодо І. Франка не могла розглядатися через запізнення. Наступного — 1916 року, кандидатура видатного українця теж не розглядалася, бо 28 травня він пішов з життя. Згідно зі "Статутами установ Нобеля" померлий кандидат вибуває зі списку

**Шмуель-Йосиф Агнон (1888—1970)
Нобелівський лауреат 1966 р.
з літератури**

**Роальд Гофман (нар. 1937 р.)
Нобелівський лауреат 1981 р.
з хімії**

претендентів. В історії Нобелівських премій були випадки, коли нагороду присуджували по-смертно. На Івана Франка цей виняток не поширили.

Зауважимо, що у визначенні критеріїв Нобеля щодо премії з літератури наголошено на "ідеалістичному напрямі" творчості кандидата (чи "що відбиває людські ідеали"), що трактується по-різному, наприклад, як "можливо, пов'язане з творами гуманістичного і конструктивного характеру, котрі ... розглядаються як вклад у прогрес усього людства". Премією з літератури Шведська академія нагороджує автора, чії твори опубліковані й здобули широке визнання серед читачів та дістали високу оцінку експертів. Суддями (чи експертами) виступають інтелектуали світового рівня (зокрема, лауреати Нобелівської премії).

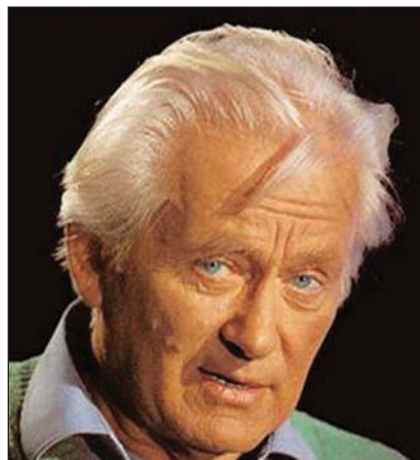
Застирець був, як він підписався під поданням, гімназійним професором, доктором філософії, керівником учительського закладу. 1915 року лауреатом став французький прозаїк *Ромен Роллан*, 1916 року — шведський письменник *Карл Густав Вернер Гейденстам*.

Його кандидатуру Нобелівському комітету рекомендував Нобелівський лауреат 1912 року *Г. Гауптман*.

А тепер *найдрозливіше запитання: з яких міркувань, окрім романтичних, ми ось уже упродовж десятиків років мусуємо інформацію про висунання Івана Франка (і не лише його) на Нобелівську премію?*

Спеціально наголосимо на вжитому вище слові "найдрозливіше", бо далі аналізуватимемо "висунення" на престижну премію українського поета *Василя Стуса*.

Відповіді давати не будемо, хай кожний знайде її сам. Проте додамо, що на офіційному сайті Нобелівського комітету будь-яка інформація про І.Франка та його претензії на премію відсутня (будемо раді, якщо це не так, але пошук відкритої інформації на різномовних сайтах досі не приніс нам позитивного результату).

**Жорж Шарпак (нар. 1924 р.)
Нобелівський лауреат 1992 р.
з фізики**

До речі, відсутня відкрита інформація (в періоді від 1901 до 1955 року) й щодо інших можливих кандидатів на відзнаку Нобеля: *Володимира Винниченка*, *Тодося Осьмачки* та *Уласа Самчука*. Останнього пропонували до розгляду 1980 року, отже інформація про це ще закрита.

Що ж до В. Винниченка та самовисуванця Т. Осьмачки (це не передбачено Статутом премії, отже й не могло розглядатися), то справа, швидше за все, зупинилася на початковому етапі: звернення зареєстрували і все.

Як і щодо Івана Франка.

"ХЛЮПНИ НАМ, МОРЕ, СВІЖІ ЛАВИ"

Ці рядки *Павла Тичини* з циклу "В космічному оркестрі" (1921) можна продовжити:

"О земле, велетнів роди!"

Ностальгія за велетнями духу та інтелекту (логічно додати: й політики та державної діяльності) захоплює вже й наші молоді покоління. Так думається, коли знайомишся з дослідженнями, зміст яких визначили актуальні запитання вітчизняної нобелістики. *Вахтанг Кіпіані* поширив в Інтернеті ("Українська правда" від 22.07 2006) розвідку "Стус і Нобель. Демістифікація міфу".

Автор зосередився на ретельному аналізі документів, публікацій та версій, пов'язаних з темою "Василь Стус і Нобелівська премія".

Найпереконливішим аргументом щодо ймовірності висунання на відзнаку є твердження прихильників В. Стуса про підтримку кандидатури поета Нобелівським лауреатом *Генріхом Бьоллем* (Німеччина). Деякі досить солідні періодичні видання навіть інформували своїх читачів про те, що престижна нагорода вже була присуджена В. Стусу, але смерть поета все змінила.

Документального оприлюднення вищесказаного не існує.

Так, *Генріх Бьолль* звертався до керівництва СРСР із закликом про гуманне ставлення до політичного в'язня, але він нічого не говорив про поета В. Стуса — претендента на премію. Фактом є створення в Торонто наприкінці 1984 р. "Міжнародного комітету для досягнення літературної нагороди Нобеля Василеві Стусові в 1986 році", до якого увійшли інтелектуали — представники української діаспори та міжнародної громадськості. Конкретною метою комітету було видання перекладів творів В. Стуса англійською мовою та популяризація його імені у світі. Діяльність ініціаторів зупинила звістка про смерть *Василя Стуса*.

Іншими словами, перед нами фактично той самий приклад, що маємо з І.Франком.

На висновок, що впливає з обох ситуацій, не може не впливати загальна українська суспільно-політична ситуація. Поки ми не матимемо, зокрема, повнокровного літературного процесу з виходом його лідерів у іншомовні світи, нам нічого сподіватися на міжнародне визнання.

В Україні змінюють одна одну влади, але постійним залишається критичне становище, наприклад, у книговидавничій справі, як і в цілому в культурно-освітній галузі. Стагнаційне існування гуманітарної сфери держави триває на тлі інтенсивної русифікації всього українського життя, започаткованої ще московським царатом, що нині сягло меж загроз для національної безпеки й нашого незалежного майбутнього.

Україна досі відсутня у європейському та світовому інформаційному просторі, а посереднього рівня епізодичні англomовні публікації а la *Mykola Ryabchuk* нічого не вирішують. Для прикладу, оприлюднюємо "список Рябчука", котрим репрезентується сучасна українська література у світі: попереду сам автор списку, потім його дружина *Наталка Білоцерківець*, далі *Андрій Бондар*, *Галина Крук*, *Олег Лишега*, *Василь Махно*, *Сергій Жадан*... Очевидно, кожний із названих авторів текстів, як тепер прийнято говорити, є цікавим й оригінальним.

Але, на наш погляд, є сенс вести мову поки що лише про *Юрія Андруховича*, твори якого активно перекладаються у світі, та який своєю конкретною присутністю в Європі (живе там, бере участь у громадських та культурно-політичних заходах) здатен претендувати на міжнародне визнання.

Є всі підстави бачити поряд з Ю.Андруховичем поета *Василя Голобородька*, котрий не потрапив до "списку Рябчука". Так, поет не живе в столиці, але його твори перекладені сьогодні англійською, французькою, португальською, польською, сербською та іншими мовами. Його книжки активно видаються у світі. Іншими словами, Василь Голобородько давно перебуває в центрі духовної, культурної, інтелектуальної України.

Вище сказане — окрема думка й не претендує на дискусію.

Приклад М.Рябчука взятий як зразок суб'єктивного сприйняття сучасної української літератури, що, у свою чергу, є відображенням світоглядних позицій цього літературного критика. Адже як можна обходити увагою творчість, зокрема, *Ліни Костенко* чи *Миколи Вінграновського*, яких ніяк не можна звинуватити у відсутності справді незалежної позиції як в творчості, так і в суспільному житті. Безсумнівним є високий художній рівень їхньої поезії.

Але як про це можна судити за відсутності в Україні адекватного нашим культурним потребам рівня літературно-мистецької критики та відпо-

відної періодики? Література практично витіснена з національного інформаційного простору.

Український письменник сьогодні загнаний у вежу не з слонової кістки, а вежу, стіни якої вимуровані з байдужості, безкультурності та егоїстичного політичного протистояння.

НОБЕЛІВСЬКИЙ КОРЕСПОНДЕНТ ЯКІВ НОВИКОВ, ПРОІГНОРОВАНИЙ ВІТЧИЗНЯНИМИ ЕНЦИКЛОПЕДИСТАМИ, ТА НАШІ РЕАЛЬНІ НОМІНАНТИ

Мабуть, це теж симптоматично, що наші, скажімо так, романтичні розмови й дискусії на нобелівські теми, здається, ще ні разу не торкнулися тих, хто співпрацював з Нобелівським комітетом з дня його заснування.

Першим із таких був письменник-соціолог *Яків Новиков*, народжений в Одесі (1849—21.05 1912). Публікував свої наукові праці не лише в Росії, але й у США та країнах Європи. Не втратило значення, зокрема, його соціологічно-культурологічне дослідження "Російський народ". Новиков був членом Постійної комісії Міжнародного бюро миру (іншими словами українським представником у цій міжнародній організації), прихильником пацифізму. Діяльність Я. Новикова тривала у період, коли наш континент був під впливом ідей, які втілювалися у гасла боротьби за Сполучені Штати Європи (сьогодні ми стали свідками реалізації цієї ідеї, натхненником якої був німецький філософ *І.-Г. Гердер* (1744—1803). Як бачимо, наш співвітчизник був людиною передових поглядів, чутливо реагував на виклики часу.

У 1902—1912 рр. Я. Новиков разом із колегами 10 разів представляв Нобелівському комітету кандидатів на високу відзнаку. Всі (крім однієї) його пропозиції мали успіх. Швейцарський журналіст *Елі Дюкоммен* (1833—1906) — один із засновників Міжнародного бюро миру (центр координації пацифістської діяльності в Європі), став Нобелівським лауреатом премії Миру 1902 року. А 1905 року Нобелівської премії була удостоєна австрійська письменниця *Берта фон Зутнер* (1843—1914). Вона авторка роману "Геть зброю", що мав всесвітнє визнання. Нобелівську відзнаку Б. фон Зутнер одержала "за зусилля, що сприяють досягненню миру у Європі". Іншим успішним номінантом Я. Новикова став італійський журналіст *Ернесто Теодоро Монета* (1833—1918), який 1907 року був відзначений премією Миру за "особливе значення... виступів у пресі і на мітингах, які сприяли порозумінню між Францією та Італією". Е.Т. Монета — автор фундаментального чотири томного дослідження "Війни, повстання і мир у XIX столітті", опублікованого в 1903—1910 роках.

Номінований Я. Новиковим французький дипломат і борець за мир *Поль Д'Естурнель де Кон-*

стан (1852—1924) одержав Нобелівську премію миру 1909 року за успішні договори про арбітраж між Францією та її сусідами.

Серед щасливих номінантів Я. Новикова назвімо ще австрійського видавця та журналіста *Альфреда Германа Фріда* (1864—1921) — Нобелівського лауреата 1911 року, який був відзначений "як найбільш працездатний письменник-пацифіст".

Крім одесита Я. Новикова у висуванні номінантів брали участь киянин *С. Сірчинський* — член Державної ради та чернівчанин *Ф. Кляйнвехтер* — професор політичної економії. Виявленими нами документально підтвердженими номінантами на Нобелівську премію Миру з України в період з 1901 по 1955 роки були *Михайло Тишкевич* (1857—1930), *Максим Ковалевський* (1851—1916) та *Освальд Бальцер* (1858—1933).

Киянин *Михайло Тишкевич* висувався на престижну відзнаку у 1910, 1911 і 1927 рр. як засновник та президент Київського товариства прихильників миру. Номінаторами його виступили вже згадуваний *С. Сірчинський*, *Андрій Богущкий* (член Державної ради) та *Герхард Бонкал* (член парламенту Франції). Про *М. Тишкевича* є інформація у вітчизняних енциклопедичних виданнях. Народився 7 квітня 1857 р. у с. Андрушівці на Київщині. Походив зі старовинного українського шляхетського роду, граф — володар значних маєтків. Мав мистецьку освіту. Після знайомства з істориком *В. Антоновичем* захопився українськими справами. Як меценат, підтримував студентську молодь. Як політик, був прихильником української автономії. Друкував у європейській пресі статті на українські теми. За часів Директорії офіційно представляв УНР при Римському престолі, був головою української делегації на Паризькій мирній конференції та керівником дипломатичної місії УНР у Франції. В останні роки життя відійшов від політичної діяльності й закінчив свої дні у польському містечку Гнезно (неподалік Познані).

1912 року члени Російської міжпарламентської групи запропонували Нобелівському комітету розглянути як кандидата на відзнаку професора, члена парламенту *М. Ковалевського*. Майбутній історик, правознавець та громадсько-політичний діяч народився 2 серпня 1851 р. у Харкові. Навчався у місцевому університеті, викладав у Московському, Стокгольмському, Оксфордському та Петербурзькому університетах. Вимушений жити за кордоном через переслідування російською владою за демократичні погляди. 1901 року заснував у Парижі Вищу школу суспільних наук, де історію викладав *М. Грушевський*. Повернувшись на батьківщину, був депутатом Державної Думи. Брав участь в українському політико-культурному житті, протестував проти переслідування царатом української мови. Видавав журнал "Вестник Европы", редагував енциклопедичне видання "Украинский народ в его прошлом и настоящем".

1926 року факультет права Львівського універ-

ситету (ініціатор професор *П. Дабковський*) подав до номінації на Нобелівську премію Миру кандидатуру професора університету *Освальда Бальцера*. Майбутній професор історії народився 23 січня 1858 р. у Ходорові, навчався у Львівському, Ягеллонському (Краків) та Берлінському університетах. Від 1887 р. і до кінця своїх днів викладав у Львівському університеті.

Отже, всі три наші кандидати на престижну міжнародну відзнаку не були удостоєні високої честі потрапити в число нагороджених.

Щоб якось підсолодити гірку пігулку невдач вичезгаданих пошуковців, на закінчення перегорнемо ще кілька відкритих для публіки сторінок Нобелівського архіву. Лауреат Нобелівської відзнаки наш земляк харків'янин *Ілля Мечников* був номінантом на премію у 1901, 1902, і так далі, аж поки 1908 року не одержав високу нагороду. Видатний російський письменник *Лев Толстой* кількаразово був номінантом від 1901 до 1909 року, але так і не дочекався Нобелівської нагороди. 1901 року номінантом Нобелівської премії Миру був російський цар Микола II, якого висунули на відзнаку члени австрійської міжпарламентської групи. Ініціатора Гаагської мирної конференції 1899 року чекала невдача. Двічі: 1945 та 1948 року на відзнаку Нобеля претендував *Йосип Сталін*, якого пропонував для розгляду спочатку норвезький міністр іноземних справ (до речі, член Нобелівського комітету) *Х. Кохт*, а потім професор Карлового університету Праги *Владислав Рігер*. Перед Другою світовою війною на Нобелівську премію миру номінувався *Адольф Гітлер*. Висував його кандидатуру член шведського парламенту *Е. Брандт*. Однодумець Адольфа Гітлера *Беніто Муссоліні* номінувався 1935 року...

Лисиці з відомої байки недосяжний виноград здавався кислим. Якщо ми продовжуватимемо нинішні романтичні розмови про Нобелівську премію і нічого більше не робитимемо, потрапимо у ту саму ситуацію.

Фрагмент експозиції до 100-річчя Нобеліани

Конгрес-хол м. Стокгольма (Швеція), де відбувається урочиста церемонія вручення Нобелівських премій

